

МЕТОДИЧНІ ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анатолій Подуфалов, orcid.org/0000-0001-7081-0197, e-mail: 444podufalov@ukr.net

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської міської ради», Одеса

Проблема виховання культури розумової праці молодшого школяра набуває надзвичайної актуальності на сучасному етапі розвитку системи освіти. Традиційно інтелектуальний розвиток учня вважається прерогативою дидактики, але без розумового виховання неможливо сформуванню належного рівня інтелекту дитини, оскільки дидактика озброює особистість прикладними інструментами для пізнання світу, а успішне використання знань, умінь, навиків у повсякденні неможливе без емоційного переживання нового досвіду, без рефлексії власних досягнень і розвитку ціннісних орієнтацій, що організовують, регулюють діяльність людини в світі.

Метою формування культури розумової праці є розвиток готовності дитини до реалізації різних видів діяльності в соціумі і біологічному середовищі та формування у неї цілісної картини світу, що постійно осмислюється і збагачується новими інтелектуальними та емоційними відтінками смислів.

Методами дослідження виступили спостереження за навчальною діяльністю учнів початкової школи, аналіз продуктів діяльності школярів, моделювання.

Результати дослідження полягають у виявленні методичних аспектів формування культури розумової праці молодшого школяра, що стосуються: форм організації навчальної діяльності учнів; добору вправ і завдань, які допомагають дитині усвідомити призначення кожної інтелектуальної операції, осмислити її та інтегрувати в цілісну систему операцій і засвоїти алгоритм дії; вироблення школярами власних алгоритмів навчальних дій. До таких вправ належать рефлексивні завдання, складання коротких текстів із поясненням, встановлення аналогій, складання загадок і кросвордів, проблемні та дослідницькі завдання, вправи на розвиток навиків самостереження, самоконтролю, самоорганізації.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток; універсальні навчальні дії; картина світу; пізнавальний інтерес; проблемні завдання; рефлексія; засвоєння понять; самоорганізація; самоконтроль.

Постановка проблеми. Реформи системи освіти, зокрема початкової школи, що інтенсифікувалися в останнє десятиліття, актуалізували низку питань, без розв'язання яких неможливий подальший розвиток дидактики й теорії виховання. Наріжним каменем будь-якої освітньої концепції є ідея інтелектуального розвитку учня, що знаходить способи свого розв'язання в різних методиках, технологіях, дидактичних і виховних моделях. Традиційно інтелектуальний розвиток учня вважається прерогативою дидактики. Між тим без розумового виховання неможливо сформуванню належного рівня інтелекту дитини, оскільки дидактика озброює особистість прикладними інструментами для пізнання світу, а успішне використання знань, умінь, навиків і компетентностей у повсякденні неможливе без емоційного переживання нового досвіду, без рефлексії власних досягнень і розвитку ціннісних орієнтацій, що організовують, регулюють діяльність людини в світі. Тому розумове виховання реалізується через формування культури розумової праці учня, яка виростає з конкретних алгоритмів інтелектуальних дій – з одного боку, а з іншого – з мотивації до навчання і пізнання нового, з настанови на саморозвиток власної особистості і бажання працювати над собою.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Сутність і природа інтелектуальної діяльності вивчалися з позицій психологічної, філософської та біологічної наук вже досить тривалий час (Гальперін, 1985; Давидов, 1996; Ж. Піаже, 2003; Смульсон, 2003). Але досі залишається чимало питань, пов'язаних із суто прикладними, методичними аспектами формування інтелектуальних умінь і навиків в освітньому процесі, організації розумового виховання молодших школярів. Результатом цього процесу має стати нове особистісне утворення – культура розумової праці учня.

Культура розумової праці являє собою складний психолого-педагогічний феномен, свого роду властивість людської особистості, що характеризує рівень розвитку її інтелектуальних, пізнавальних, дослідницьких і організаційних якостей, котрі забезпечують раціональність і високу продуктивність розумової діяльності. Саме такого означення дотримуються більшість сучасних дослідників цього

явища, і очевидним є те, що воно визначає рівень набутих здатностей і спроможностей людини (Давидюк, Подуфалов, 2019).

Проблема формування культури розумової праці досліджується в різних аспектах: способи й техніка організації розумової праці (Ю. Бабанський, М. Данилов, М. Єрастов, В. Сухомлинський, Л. Фрідман та інші); техніка читання й робота з різними джерелами інформації (С. Бондаренко, Г. Граник та інші); індивідуальний стиль розумової діяльності (Д. Богоявленський, П. Гальперін, В. Ляудіс, Н. Талізін та інші); формування інтелектуальних умінь і навиків тих, хто навчається (В. Лозова, В. Паламарчук, Т. Цехмистрова та інші) (Давидюк, Подуфалов, 2019).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами було сформульовано ключові положення методики виховання культури розумової праці учнів: 1. Культура діяльності, зокрема розумової, інтелектуальної, засновується на мисленні, розумінні, рефлексії і комунікації. Молодший шкільний вік являє собою унікальний період для розвитку інтелекту й розумової культури. Психологічні новоутворення цього віку – усвідомленість і довільний характер психічних функцій, перехід до словесно-логічного мислення, вміння планувати дії, початок формування рефлексії – дозволяють сформувати вміння навчатися і виробити навички побудови алгоритмів дій. 2. Успішність навчання дитини в школі зумовлюється наявністю вміння навчатися, сформованого ще в початковій школі, і саме від цього залежать навчальні досягнення в основній і старшій школі.

Уперше термін «вміння навчатися», за свідченням дослідників, увів 1969 року до наукового обігу В. Сухомлинський (Сухомлинський, 1977). У структуру цього вміння видатний педагог ввів п'ять умінь: вміння спостерігати за явищами довколишнього світу; читати; писати; думати; висловлювати судження стосовно того, що «я бачу, роблю, думаю, спостерігаю» (Сухомлинський, 1977). Пізніше це поняття було уточнене Ю. Бабанським, А. Границькою, А. Заком, Г. Цукерманом, які пов'язали формування вміння вчитися з процесуальною складовою навчання (Бабанський, 1981; Границька, 1991; Зак, 1996; Цукерман, 2015).

Уміння навчатися також можна інтерпретувати як одну з ключових компетенцій, що набуваються дитиною в початковій школі, причому в її структурі виокремлюються такі компоненти, як: смисловий (розуміння дитиною сенсу власних умінь і навиків, буквально: «для чого вони мені потрібні»), мотиваційний (наявність стійких пізнавальних інтересів), процесуальний (уміння організувати робоче місце, планувати навчальну діяльність, працювати з підручником, інтернетом, навички роботи з інформацією – аналіз, порівняння, узагальнення, навички самоконтролю навчальної діяльності). Сучасній педагогічній науці притаманний інтегральний підхід до визначення поняття вміння навчатися: він об'єднує особистісні характеристики школяра зі смисловою та процесуальною основами учіння та трактується як регулятивна універсальна навчальна дія, опанування якою забезпечує успішність у пізнавальній діяльності на всіх етапах і рівнях здобуття освіти (Кодлюк, 2013; Цукерман, 2015). Формування вміння навчатися передбачає створення відповідного освітнього середовища і застосування особистісно-орієнтованих технологій навчання та виховання учнів у цьому середовищі (Волошина, 2015). У більш широкому контексті універсальні навчальні дії розглядаються як здатність особистості до саморозвитку і самовдосконалення шляхом свідомого й активного засвоєння соціального досвіду. В такому значенні вони можуть бути співвіднесені з поняттям «культура розумової праці», що означає якість, котра виявляється не лише в навчальній, а й в інших видах діяльності – ігровій та трудовій. Метою формування культури розумової праці є розвиток готовності дитини до реалізації різних видів діяльності в соціумі і біологічному середовищі та формування в неї цілісної картини світу, що постійно осмислюється і збагачується новими інтелектуальними та емоційними відтінками смислів.

Метою нашої статті є опис досвіду практичної роботи з формування культури розумової праці молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методами нашого дослідження виступили спостереження за навчальною діяльністю учнів початкової школи, аналіз продуктів діяльності школярів, моделювання.

Результати дослідження полягають у виявленні методичних аспектів формування культури розумової праці молодшого школяра, що стосуються: форм організації навчальної діяльності учнів; добору вправ і завдань, які допомагають дитині усвідомити призначення кожної інтелектуальної операції, осмислити її та інтегрувати в цілісну систему операцій і засвоїти алгоритм дії; вироблення школярами власних алгоритмів навчальних дій. До таких вправ належать: рефлексивні завдання, розгадування ребусів, складання коротких текстів із поясненням, встановлення аналогій, складання загадок і кросвордів, проблемні завдання. Перед нами постали такі практичні завдання: добір форм організації навчальної діяльності дітей, які допомагають становленню універсальних навчальних дій і

формують навиків різного роду інтелектуальних операцій, як-от аналіз, синтез, узагальнення, асоціація; встановлення причинно-наслідкових зв'язків, аналогій тощо.

Для цього учням потрібно давати під час уроків конкретні алгоритми розумової діяльності, інакше вони почнуть запозичувати їх з власного життєвого, зокрема й з побутового досвіду, характер якого може не збігатися з цінностями розумової праці. Таким чином, завдання вчителя початкової школи в плані формування культури розумової праці – пропонувати якомога більше адекватних алгоритмів виконання розумових операцій, розв'язування різних типів навчальних завдань, побудови, проєктування й моделювання власних освітніх продуктів – розповідей на задану тему, складання таблиць, схем або інших наочних подань упорядкованих даних; сюди ж відносимо і моделювання та конструювання різноманітних предметів, що виконуються за допомогою розвивальних конструкторів, з паперу, природних матеріалів тощо. Алгоритмізація навчальних дій на початковому етапі шкільної освіти допомагає становленню інтелектуального досвіду дитини, розвитку її розумових здібностей, зміцненню її впевненості у власних навчальних досягненнях і закладання підвалин для самостійних інтелектуальних практик – вправлення у різних логічних іграх, загадках, пошук нестандартних рішень для розв'язання типових задач, проведення самостійних досліджень, формулювання власних оцінних суджень з приводу явищ довколишнього світу, і в подальших вікових періодах розвитку – становлення логічного й критичного мислення, неупередженості поглядів і здатності протистояти маніпулятивним інформаційним впливам.

Проілюструємо це конкретним прикладами. Скажімо, у рамках навчального плану та навчальних програм розробляються спеціальні настановчі уроки у межах кожного навчального предмета. Під час таких уроків учитель демонструє найбільш вірогідні, з погляду затребуваності в навчанні, алгоритми оперування предметною інформацією. Обов'язковим компонентом кожного уроку має стати хвилинка алгоритмізації дії і хвилинка рефлексії (хоча хвилинка – це назва умовна, на ці підструктури уроку можна відводити від 2 до 5 хвилин навчального часу). Навчання алгоритмам дій: приміром, при фонетичному аналізі слова учні засвоюють алгоритм транскрипції звуків, які це слово утворюють, а при розкладанні числа на частини – мають перед очима наочні схеми складу числа, які допомагають потім засвоїти множення і ділення двозначних і багатозначних чисел.

Можна пропонувати дітям рефлексивні завдання типу: 1. Як я вивчаю навчальний матеріал? Що допомагає мені запам'ятовувати? Що заважає мені запам'ятовувати? Чи завжди однаково я запам'ятовую? Чи використовую я якісь специфічні прийоми для запам'ятовування матеріалу?

Перед тим, як давати учням завдання подібного типу, корисно буде розповісти їм про те, як відбувається процес запам'ятовування взагалі: як формується розум людини, відбуваються різні інтелектуальні операції – уже в початковій школі учням цікаво дізнаватися про те, як влаштована наша пам'ять з психологічної точки зору. Корисно навчати учнів методам самоспостереження і самоконтролю. Тут в нагоді стають завдання типу: проілюструй свій емоційний стан впродовж уроку за допомогою смайликів з різним виразом обличчя. Привчання дітей до відстеження своїх станів на різних етапах навчального заняття сприяє також становленню рефлексивних умінь, тренує навиків аналізу, а пропозиція так само відстежувати рівень свого інтересу до заняття, скеровує дітей на розвиток самоконтролю (тут уже можна використати як ілюстрації станів температурну шкалу, а саме: мені дуже цікаво – відмічаємо високий градус на зображенні термометра; мені цікаво, але я можу переключитись на щось інше – середні показники; мені важко сказати, чи цікаво, просто слухаю і намагаюся запам'ятати інформацію – позначка на умовному нулі; мені нецікаво – опускаємо позначку на мінусові показники). Такого виду унаочнення інформації для моніторингу свого стану та інтенсивності інтересу до того, що відбувається на занятті, сприяють – з одного боку – формуванню навиків самоконтролю поряд з навиками самоспостереження, а з іншого – допомагають вчителю оперативно отримати зворотній зв'язок від учнів, оцінити рівень залученості кожного в процес навчання на конкретному етапі уроку.

Як домашні завдання пропонуємо дітям написати короткий твір рефлексивного характеру на такі орієнтовні теми: «Мої щоденні звички», «Що я вмію робити краще за всіх», «Світ моїх захоплень», «Мій найщасливіший день у школі» тощо. Можна також запропонувати дітям проілюструвати власні твори. Таким чином ми організуємо самопізнання молодших школярів, стимулюємо розвиток їхньої спостережливості, самоаналізу, що стають складовими культури мислення дитини, культури її розумової праці.

Під час вивчення дисциплін природничого циклу учням варто пропонувати якомога більше завдань дослідницького характеру, озброївши їх попередньо алгоритмом спостережень за явищами живої та неживої природи. До прикладу, алгоритм дослідження об'єкта чи явища природи може мати таку послідовність кроків (орієнтовні питання до кожного кроку умовні, до певної міри узагальнені,

залежно від мети та предмета вивчення під час уроку вчитель формулюватиме свій зміст подібного виду суджень): 1. Актуалізація знань (що Ви вже знаєте про об'єкт/явище *N*? (*N* – умовне позначення досліджуваного об'єкта – прим. авт.); 2. Мотивація пізнавальної діяльності (цікаво, що було б, якби *N* мало такі властивості...?); 3. Створення проблемної ситуації (чому *N* може/не може бути...); 4. Постановка проблеми дослідження (спробуємо з'ясувати, чому *N* виявляє певні властивості за певних умов / ...); 5. Визначення теми, формулювання мети і висунення гіпотези дослідження (ми хочемо з'ясувати, що/як/коли... для цього припустимо, що *N* може бути...); 6. Перевірка гіпотези через експеримент, лабораторну роботу, або навіть шляхом перегляду навчальних відеофільмів; 7. Інтерпретація отриманих даних (як можемо спостерігати, *N* виявляє певні властивості за умов... та не виявляє певних ознак за умов...); 8. Формулювання висновків за результатами дослідницької роботи (з отриманих даних випливає, що *N* являє собою ..., яке має властивості ..., ознаки ..., змінюється за умов ..., може бути використаним ... і т. п.); 9. Рефлексія результатів навчальної діяльності (сьогодні ми навчилися ..., розробили алгоритм вивчення ..., створили послідовність дій, яка може стати в нагоді під час ..., це дозволяє нам зараз ... і в майбутньому зробити ...).

Головне в таких формах навчальної діяльності – стимулювати учнів відтворити перебіг своїх дій і перебіг своїх роздумів на кожному окремому етапі дослідницького спостереження.

Щонайперше варто на кожному занятті в той чи інший спосіб розвивати здатність до аналізу й синтезу як основи для розвитку логічного й критичного мислення в майбутньому житті. Аналітичні здібності дозволяють вирішувати складні завдання, а здатність до синтезу допомагає одночасно тримати в полі зору всі обставини ситуації чи процесу, віднаходити причиново-наслідкові зв'язки між явищами, встановлювати зв'язок між поодинокими факторами й загальними закономірностями.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень

Виконання таких вправ на кмітливість, на встановлення аналогій і пошук асоціацій, рефлексивних і дослідницьких завдань сприяє набуттю учнями конкретного навичку. Описані в тексті статті вправи, які можна назвати вправами-тренуваннями (адже ми маємо відпрацювати навик алгоритмізації інтелектуальних дій і операцій, а також навик постійного осмислення своєї навчальної діяльності), можуть бути груповими та індивідуальним, проте в будь-якому випадку виконувати своє основне призначення: формувати завершений практичний навик після завершення роботи. Численні спостереження освітян-практиків засвідчують, що дитина, яка не навчилася виконувати алгоритмізовані інтелектуальні операції ще в початковій школі, у наступних класах стає неуспішною в навчанні, в неї практично не формується культура розумової праці. Важливим виявляється створення умов, що забезпечують повноцінний розумовий розвиток дітей, пов'язаний з формуванням стійкого пізнавального інтересу, умінь і навичок інтелектуальної діяльності, особистісних вольових якостей, творчої ініціативи. Саме це і стає в подальшому основою для формування культури розумової праці школяра.

Перспективами подальших наукових досліджень вважаємо обґрунтування і експериментальну перевірку педагогічних умов формування культури розумової праці молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бабанский, Ю. К. (1981). *Рациональная организация учебной деятельности*. Москва: Знание. 1981. URL: <https://www.twirpx.com/file/240096/>
- Волошина, О. В. (2015). *Педагогіка інновацій у вищій школі* : навчально-методичний посібник. Вінниця: Твори.
- Гальперин, П. Я. (1985). *Методы обучения и умственное развитие ребенка*. Москва: Изд-во Моск. ун-та.
- Границкая, А. С. (1991). *Научить думать и действовать*. Москва: Просвещение.
- Давидюк, М. О., & Подуфалов, А. І. (2019). Дидактичні прийоми формування культури розумової праці молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 54, 4–18.
- Давыдов, В. В. (1996). *Теория развивающего обучения*. Москва: ИНТОР.
- Зак, А. З. (1996). *Развитие интеллектуальных способностей у детей 9 лет*: учебно-методическое пособие для учителей. Москва: Новая школа.
- Кодлюк, Я. П. (2013). Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності *Початкова школа*, 1, 6–9.
- Пиаже, Жан (2003). *Психология интеллекта*. Пятигорский, А. М. (пер.). СПб. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3252>.
- Репкин, В. В., & Репкина, Н. В. (1997). *Развивающее обучение: теория и практика*. Томск:

Пеленг.

Смұльсон, М. Л. (2003). *Психология развития интеллекту*. Київ: Нора-друк.

Сухомлинський, В. О. (1977). Розмова з молодим директором. *Вибрані твори: у 5 т.* (Т. 4, с. 393–626). К.: Рад. Школа.

Цукерман, Г. А., & Чудинова Е. В. (2015). Что такое умение учиться и как его измерять. *Вопросы психологии*, 1, 3–14.

REFERENCES

Babanskiy, Yu. K. (1981). Ratsionalnaya organizatsiya uchebnoy deyatel'nosti [Rational organization of educational activities]. Moscow: Znanye. URL: <https://www.twirpx.com/file/240096/>. [in Russian].

Davydiuk M. O., & Podufalov A. I. (2019). Dydaktychni pryomy formuvannia kultury rozumovoi pratsi molodshykh shkoliariv [Didactic methods of forming mental labour culture of primary school children]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problems*, 54, 4–18 [in Ukrainian].

Davyidov, V. V. (1996). *Teoriya razvivayushego obucheniya* [Theory of developmental learning]. Moskva: YNTOR. [in Russian].

Galperin, P. Ya. (1985). *Metody obucheniya i umstvennoe razvitie rebenka* [Teaching methods and mental development of the child]. Moskva: Yzd-vo Mosk. un-ta. [in Russian].

Granitskaya, A. S. (1991). *Nauchit dumat i deystvovat* [Teach to think and act]. Moskva: Prosveshchenye. [in Russian].

Kodliuk, Ya. P. (2013). Subiektnist molodshoho shkoliara v navchalnii diialnosti [The subjectivity of the junior student in educational activities]. *Pochatkova shkola*, 1, 6–9 [in Ukrainian].

Piazhe, Zhan. (2003). *Psihologiya intellekta* [Psychology of intelligence]. Piatyhorskyi, A. M. (per.). SPb. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3252> [in Russian].

Repkin V. V., & Repkina N. V. (1997). *Razvivayushee obuchenie: teoriya i praktika* [Developmental learning: theory and practice]. Tomsk: Peleng [in Russian].

Smulson, M. L. (2003). *Psykhologhiia rozvytku intelektu* [Psychology of intelligence development]. Kyiv [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V. O. (1977) Rozmova z molodym dyrektorom shcholy [Conversation with a young school principal]. *Vybrani tvory: u 5 t.* (V. 4, p. 393–626). К.: Рад. Школа. [in Ukrainian].

Tsukerman, G. A., & Chudinova, E. V. (2015). Chto takoe umenie uchitsya i kak ego izmeryat [What is learning ability and how to measure it]. *Voprosyi psihologii*, 1, 3–14 [in Russian].

Voloshyna, O. V. (2015). *Pedahohika innovatsii u vishchii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Pedagogy of innovations in high school: a textbook]. Vinnytsia: Tvory. [in Ukrainian].

Zak, A. Z. (1996). *Razvitie intellektualnykh sposobnostey u detey 9 let: uchebno-metodicheskoe posobie dlya uchiteley* [The development of intellectual abilities in children of 9 years old: a teaching aid for teachers]. Moskva: Novaia shkola. [in Russian].

Анатолій Подуфалов – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської міської ради», Одеса, e-mail: 444podufalov@ukr.net.

METHODICAL WAYS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN' MENTAL WORK CULTURE EDUCATION

Anatolii Podufalov – senior lecturer at the Department of Preschool and Primary Education KZVO «Odessa Academy of Continuing Education of the Odessa City Council», Odessa, e-mail: 444podufalov@ukr.net.

The article reveals the description experience of practical work for junior schoolchildren educating culture of mental work.

The cornerstone of any educational concept is the idea of intellectual development of the pupil who finds ways to solve it in different methods, technologies, didactic and educational models. Traditionally, the intellectual development of the student is considered to be the prerogative of didactics. Meanwhile, without mental education it is impossible to form a proper level of intelligence of a child, because didactics equips the individual with applied tools for learning about the world, and successful use of knowledge, skills, abilities and competencies in everyday life is impossible without emotional experience, reflection on personal achievements and development. That helps in organizing, regulating human activities in the world.

Modern pedagogical science has an integrated approach in defining the concept of learning ability - it combines the personal characteristics of the student with the semantic and procedural basis of learning and is interpreted as a regulatory universal learning action, mastery of which ensures success in cognitive activity at all stages and levels of education.

In a wider context, universal learning activities are considered to be as the ability of the individual to self-development and self-improvement through conscious and active assimilation of social experience. In this sense, they can be correlated with the concept of "culture of mental work", which means a quality that is manifested not only in education but also in other activities – such as playing and working. The purpose of forming a culture of mental work is to develop the child's readiness to implement various activities in society and the biological environment and the formation of a holistic picture of the world, which is constantly recognized and enriched with new intellectual and emotional aspects of meaning.

Methodical aspects of mental work culture formation of the younger schoolchildren discover forms of the organization of educational activity of pupils; selection of exercises and tasks that help the child to understand the purpose of each intellectual operation, to comprehend it and integrate it into a holistic system of operations and to master the algorithm of action; development by schoolchildren of own algorithms of educational actions. Such exercises include reflexive tasks, solving puzzles, composing short texts with explanations, establishing analogies, composing riddles and crossword puzzles, problem tasks.

Keywords: intellectual development; universal educational actions; picture of the world; cognitive interest; problem tasks; reflection; assimilation of concepts; self-organization; self-control.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ УМСТВЕННОГО ТРУДА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Анатолий Подуфалов – старший преподаватель кафедры дошкольного и начального образования КУВО «Одесская академия непрерывного образования Одесского городского совета», Одесса, e-mail: 444podufalov@ukr.net.

В статье описан опыт практической работы по формированию культуры умственного труда младших школьников. Акцентировано внимание на традиционном понимании интеллектуального развития ученика в русле задач прикладной дидактики, актуализирован вопрос собственно воспитательных приёмов воздействия на школьников, которые помогают становлению ценностных ориентаций, связанных с познанием и построением интеллектуальных алгоритмов познания и освоения окружающего мира, способов адаптации личности в мире и социуме. Важным в этом аспекте становится эмоциональное переживание ребёнком познания нового, рефлексивное осмысление обретения новых навыков и опыта, в том числе и опыта творческой и исследовательской деятельности. Целью формирования культуры умственного труда младшего школьника становится развитие готовности к реализации различных видов деятельности в окружающем мире и формирование целостной картины мира, которая постоянно осмысливается и обогащается новыми оттенками смыслов.

Методами исследования выступили наблюдение за учебной деятельностью учеников, анализ продуктов их деятельности, моделирование.

Результаты исследования представлены характеристиками методических путей формирования культуры умственного труда младшего школьника: форм организации учебной деятельности, упражнений и заданий, направленных на осознание ребёнком назначения каждой интеллектуальной операции и алгоритма действий, способами выработки собственных алгоритмов действий каждым учеником. К таким упражнениям относятся рефлексивные задания, создание коротких текстов-описаний, текстов-пояснений, установление аналогий, подбор ассоциаций, создание загадок и кроссвордов, проблемные и исследовательские задания, упражнения на развитие навыков самонаблюдения, самоорганизации и самоконтроля.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие; универсальные учебные действия; картина мира; познавательный интерес; проблемные задания; рефлексия; развитие навыка самонаблюдения, самоорганизации; самоконтроль.

Дата надходження статті до редакції: 10 квітня 2020 р.